

Wat zagen de wijzen verschijnen?

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Psalm 72

2^e schriftlezing: Efeziërs 3, 1-12

3^e schriftlezing: Matteüs 2, 1-12

Inleiding

Helaas is de komeet ISON achter de zon uit elkaar gespat. Er werd al gesproken van 'een nieuwe ster van Bethlehem'. Maar waar gaan 'de wijzen uit het Oosten' echt achteraan? Het is moeilijk voorstelbaar dat een ver hemellichaam letterlijk 'stilstaat' boven een klein gebouwtje op aarde. Zo gedacht, begrijpen we dat het niet gaat om astronomie, maar om een symbolische betekenis. Profetieën gaan in vervulling als mensen in beweging komen van de uiteinden der aarde, en figuurlijk zich richten op het Godsgeheim dat hier aan het licht komt.

Thema: Wat zagen de wijzen verschijnen?

Gemeente van Christus,

wijzen in het Oosten zien een licht verschijnen en komen naar Jeruzalem om hulde te bewijzen aan de vorst voor wie dit licht is opgegaan. Letterlijk staat er: 'magoi', het zijn magiërs, geen astronomen, geen sterrenkundigen in de moderne betekenis van het woord. Eerder zijn het sterrenwichelaars, astrologen, die op zoek zijn naar de wil van de goden en die menen te kunnen afleiden uit de stand van de sterren en gebeurtenissen aan de hemel. Deze wijsheid van de heidenen laat zich leiden naar Jeruzalem als er een ster verschijnt die wijst op de geboorte van een vredevorst.

Dankbaar maakt Matteüs gebruik van tal van beelden binnen en buiten de bijbel. Wat hij ten diepste wil zeggen is dat de liefde Gods die in Christus wordt geopenbaard, zich niet kan beperken tot Israël. Die mensenliefde kan niet anders, die vloeit over, die kan niet anders dan zich geven ook aan andere, ja aan alle volken van de aarde. Dankbaar hebben tal van uitleggers in vele tradities de wijzen aangegrepen. Ze zijn koningen geworden. Ze hebben de drie leeftijden van de mens gekregen. Ze zijn representanten geworden van de drie in de middeleeuwen bekende continenten: Azië, Afrika en Europa. En ze hebben goud, wierook en mirre gebracht, u weet het, goud voor een koning, zoals in Psalm 72, wierook voor een god, zoals in de tempel van Jeruzalem en mirre voor een dode, zoals bij de begrafenis van Jezus.

De evangelist Matteüs heeft een geboorteverhaal geschreven dat mensen, jong en oud, hoog en laag, klein en groot, zwart en wit, en ga zo maar door, heeft

uitgenodigd neer te knielen voor het Christuskind. Dat is zo goed gelukt dat miljoenen de eeuwen door zich in dit verhaal hebben herkend, zich uitgenodigd hebben gevoeld en inderdaad naast de wijzen zijn neergeknield. Zo heeft Matteüs laten zien dat Jezus de zoon van God is. En heel het Oude Testament is zijn getuige. Een van de belangrijkste bronnen van Matteüs wordt niet door iedereen herkend. Er zijn veel van die bronnen, veel meer dan je kunt nagaan in een dienst als deze. Ik noem er dus één.

Het is iemand die Israël had moeten vervloeken, maar die het, tegen wil en dank, heeft gezegd. Dat was de Moabitische waarzegger Bileam, net als de wijzen een magiër eigenlijk. Hij was ingehuurd om het volk te vervloeken toen het, als bedoeïenen eigenlijk, door Moab trok ten Oosten van de Jordaan, onder leiding van Mozes, op weg naar het beloofde land. Maar Bileam moest zegenen of hij het wilde of niet. Kennelijk was Gods Geest hem te machtig. Hij zegende Israël en vervloekte de volken. Een van de uitspraken van Bileam is:

Wat ik zie is niet in het heden,
wat ik waarneem is niet nabij.
Een ster komt op uit Jakob,
een scepter uit Israël.¹

Dat zien de wijzen verschijnen. Het ligt voor de hand dat Matteüs deze profetie van de heidense Bileam in gedachten heeft als hij magiërs uit het Oosten laat komen om het Christuskind te aanbidden. In de Grieks-Romeinse wereld was het gebruikelijk om een ster te zien als symbool van een koning of een keizer. Tal van heersers als Alexander de Grote, Julius Caesar, Augustus en Herodes de Grote identificeerden hun macht met een ster. Een dergelijke ster werd wel afgebeeld op de munten met hun beeltenis.

Natuurlijk hebben astronomen geprobeerd een concreet hemellichaam aan te wijzen als het gaat om de ster van Bethlehem. Was het letterlijk een buitengewoon heldere ster, bijvoorbeeld een supernova, of eerder een komeet, zoals het verschijnen van de Komeet van Halley? Of was het een conjunctie van twee planeten, bijvoorbeeld Jupiter en Venus? Er is geen uitsluit over te geven. Al de genoemde opties zijn in verschillende variaties als het om de datering

gaat met verve verdedigd.

Het is daarbij meer dan eens gebeurd dat astronomen aan sceptische bijbelwetenschappers de les gingen lezen als het ging om de historiciteit van de vertelling van Matteüs. Echter niemand, juist geen astronoom, is er die alle onderdelen van het hele verhaal van Matteüs als letterlijk gebeurd beschouwt. Dan gaat het met name om een ster die de wijzen in het Oosten hebben zien opgaan, die hen leidt naar Jeruzalem en vandaag naar Bethlehem en die komt stil te staan 'boven de plaats waar het kind was'. Prachtig in de vertelling, onmisbaar in ieder kinderboek over Kerstfeest, maar er is geen enkele astronoom die zo'n fenomeen wetenschappelijk kan beschrijven. Hemellichamen staan nu eenmaal niet stil boven een plaats op aarde. De betekenis van de ster moet wel symbolisch zijn.

Wij weten niet waar wat betreft de rest van het verhaal de Matteüstekst op historische feiten berust en waar Matteüs bewust voor zuivere symbooltaal heeft gekozen om te verkondigen waar het volgens hem met Christus om te doen is.² Maar dat hoeft ons niet in de weg te staan de essentie tot ons te nemen. Het gaat om een pasgeboren koning van de Joden. Zo is Christus de vrededorst die Matteüs in scherp contrast plaatst met Koning Herodes, een wrede en hoogmoedige mens. Herodes was een machtig vriend van de Romeinen, die naam gemaakt heeft als bouwheer in Palestina. Overal in het land kom je resten van zijn gebouwen tegen: Paleizen, burchten en niet te vergeten de grote tempel van Jeruzalem. Maar waar Salomo, de opdrachtgever van de eerste tempelbouw, te boek staat als een vrededorst, daar is Herodes een gewelddadige. Zijn eigen familie was niet veilig voor zijn achterdocht. Keizer Augustus zou de grap hebben gemaakt dat je van de joodse koning Herodes beter het varken dan de zoon kon zijn. Een varken hoefde immers, in tegenstelling tot een zoon, niet voor zijn leven te vrezen.³

Zo staat Psalm 72 als een vorstenspiegel tussen Herodes en Jezus Christus.⁴ De eerste een typische representant van de wijze waarop het eraan toe kan gaan tussen de machtigen der aarde, de tweede de vertegenwoordiger van de liefdemacht van God. Deze laatste vorm van macht is geenszins vanzelfsprekend. Je kunt je zelfs afvragen of er voor deze koning wel plaats is in deze wereld. Matteüs vraagt zich dat inderdaad af en wel zo nadrukkelijk dat hij meteen aan het begin van zijn evangelie duidelijk wil maken dat deze vorst in Godsnaam permanent wordt bedreigd door die andere, door die eerste vorm van macht. Dat is waar Herodes symbool voor is komen te staan.

We zijn dus bezig Psalm 72 uit te leggen.⁵ Wat is de betekenis van de messiaanse koningspsalm bij uitstek voor onze tijd? Macht bestaat bij gratie van

barmhartigheid. De vorst die het recht van God handhaaft, mag zich verheugen in de bijstand van de Heer. De zegen die dan loskomt, vloeit over. Die valt niet binnen grenzen of een etniciteit af te bakenen. Het gaat in Psalm 72 niet alleen over het eigen volk, maar over alle volken die gaan delen in het geluk dat Israël ten deel valt. Dit is heel anders dan in de woorden van Bileam, waar zegen voor Israël steeds betekent vloek voor de andere volken, of andersom. Dat is de natuurlijke manier van denken.

Wij kennen in onze tijd nauwelijks nog koningen met reële regeringsmacht. Maar wat macht is weten wij heel goed. Wij allemaal oefenen macht uit. Allemaal zijn we kleine vorsten in ons eigen gebied. Aan ieder van ons is het appèl van de kleine Jezus gericht. Het mooie is dat wijzen voor hem knielen. Het is niet moeilijk om ons bij hen te voegen. Het is misschien moeilijk om nederig te worden en te beseffen dat wij onze macht niet hebben omwille van die macht zelf. Laat ik het anders zeggen: Wij hebben onze mogelijkheden goed te doen niet voor niets gekregen. Wij zijn stadhouders van onze hemelse koning.

Onze oprechte aandacht en zorg voor allen aan ons toevertrouwd, en dat is dus inclusief de vreemdeling, is te verstaan als een afglans van Gods heerlijkheid. Die vreemde mensen zijn niet simpelweg mensen die hier niet horen. Wat voor rare politieke, economische of gewelddadige wisselvalligheden het ook zijn die ertoe hebben geleid dat ze op drift zijn geraakt, wij hebben ze serieus te nemen als mensen die op onze weg komen. Ons wordt niet eerst de oplossing van de wereldproblemen gevraagd om daarna misschien nog eens iets voor een vreemdeling te doen. Ons wordt eenvoudigweg gevraagd geen onderscheid te maken als er een beroep gedaan wordt op medemenselijkheid.

Epifanie is verschijning. Gods heerlijkheid verschijnt, duidelijk zichtbaar onder de mensen. Maar het kan geen afgesloten groepje zijn aan wie Gods heerlijkheid verschijnt. Gods Koninkrijk wordt niet zichtbaar voor een geprivilegieerd clubje die op hun stamgod zitten te wachten. Als God verschijnt, verschijnt hij aan de mensheid! Maar er is nog een verrassing. Deze God is zichtbaar in een kwetsbaar kind. Hoe duidelijk moet de bijbel het zeggen? Zijn er nog steeds mensen die het niet verstaan? Inderdaad er zijn nog altijd mensen die het weigeren te knielen voor het kind. Zij houden hun rijkdom, hun status en hun dwingende macht voor zegen. Zij menen het gemaakt te hebben omdat ze gemeten aan anderen in de wereld goed af zijn. Ondertussen zijn ze het grootste geheim verloren. De bron van de liefde is verstopt geraakt.

Laten wij knielen naast wijzen en het zegenende handje voelen op ons hoofd, van het kind van God.

Amen.

Uitzending en zegen

Wij mogen elkaar een goed jaar wensen, niet omdat wij onkwetsbaar zijn, maar wij delen in de liefde van God en wat er ook gebeurt, het is die liefde die ons

leven draagt in wel en wee.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God
de gemeenschap van de heilige Geest,
is met u allen.

Noten

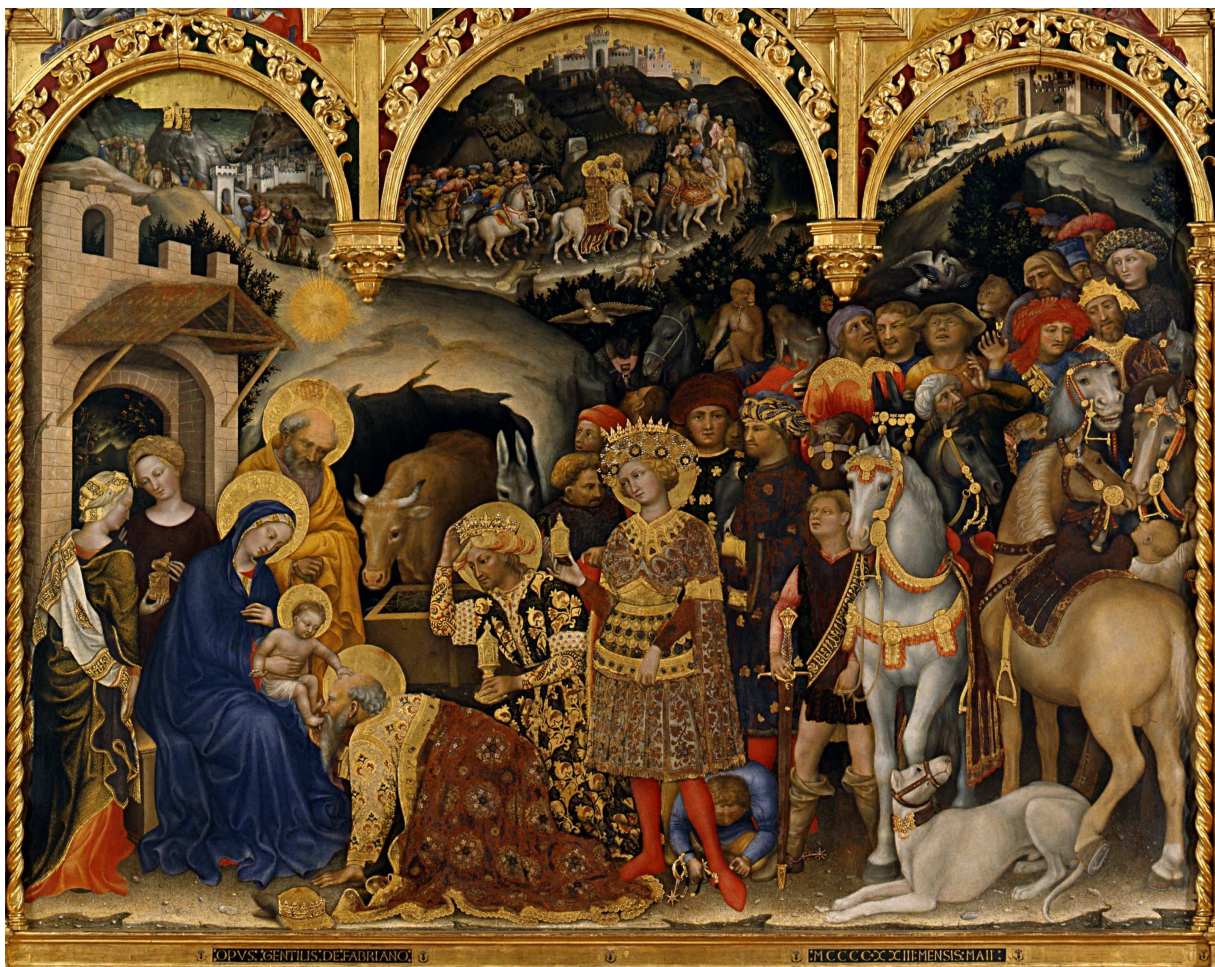
¹Numeri 24,17a

²Brown, R.E., *The Birth of the Messiah. A Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke*, New York/London 1993, 607-615.

³'Melius est Herodis porcum esse quam filium', Ambrosius Theodosius Macrobius, *Saturnalia*, II, chapter IV:11.

⁴Cf.. Miskotte, K.H., *Verzameld Werk*, 8, *Als de goden zwijgen*, Kampen 1983, 136.

⁵Cf. Kraus, H.-J., *Biblischer Kommentar Altes Testament*, XV/2, *Psalmen*, 2. Teilband, Neukirchen/Vluyn 1989, 661-662.

Figuur 1: Aanbidding der wijzen, Gentile da Fabriano, 1423, paneel, Uffizi Firenze